

ПРОВЛЕМ СИРОМАШТВА
у човеку и у књижевности

Неуморан је бунт човека против сиромаштва и неу-
неуморна је победа сиромаштванија свим бунтовима. Човек је готов да страда оди-
одвиле упрости, да сиромаштво сведе на питање телесних и друштвених потреба
и да проблем сиромаштвавеже искључиво за питање друштвеног уређења. Књижев-
ност мало дубље задире у ствар. Онасе до душу такође труди да помогне човека
у борби против сиромаштва на начин који

Неуморан је бунт човека против сиромаштва, и
неуморна је победа сиромаштва над свим бунтовима. Човек са сакиром у руци
јуриша на сиромаштво и удара, а сиромаштво је бесмртно. Не види човек да је
сиромаштво проблем који хвата у два света, овај и онај, свет материје и духа;
и не види човек, јадан не био, да је он ^{српски} уубио свог једна протањена сиротињ-
ска материја, иначе не би могао прелазити у духовно. Сиромаштво је проблем
земље и неба, не само проблем друштвени. Честе сиромаштво у много случајева
последица ствари, али је у далеко више случајева ствар по себи. Сиромаштво
има безброј ликова и типова. Обратите општу пажњу на социјалне борце и на
књижевнике, и ви ћете се уверити да сваки од њих заступа и истиче један ^{породачи}
тип сиромаштва, једну врсту патника; да сваки од њих прогони једну врсту не-
правде. Ти разни ликови и типови доказују двоје: да сиромаштво може бити по-
следица друштвеног уређења, и да је сиромаштво и оно само, то јест, једна та-
јанствена диспозиција у човечанству. Има људи који су сиромашни зато што су
сиромашни, зато што је сиромаштво један ^{вечни} елемент у човеку, као и љубав,
као и религија. Највећи колектив човечанства то је сиротиња! Колектив који
је истоветан са целим светом, то је сиротиња! Најшире људско рођаштво, и нај-
распрострањенији језик, то је сиромаштво! Најчешћи мотив књижевности кроз
сва времена и стилове, није љубав, него сиромаштво! Човечанство, то је другим
речима сиромаштво! Богатаци су само ситна разбацана острвца која плове по на-
ма сиромасима, да би се пре или после срушила у нас. Сиромаштво је једна од
тајни овога живота; као такво оно је нерешиво и неистребљиво. Оно једео при-
роде човечје, битни део, неумрли део. Оно је у човечјем савршенству, и у чо-
вечјем несавршенству. Неко је сиромах због порока, неђоје сиромах због врлина.
А пороци и врлине су вечно ствари. Сиромаштво, као и љубав и религија, стална

је борба добрих и злих сила у човеку, и зато из сиромаштва произлази страдање, али и произлази и лепота. И произлази оно што је над лепотом лепота, мир духовни: онај од свега јачи осмех, од свега светлији осмех на лицу сиромашка. Велики песник Рилке, један од највећих у свету, само једну песму могао сневати у једном стиху: "Сиромаштво је велики сјај изнутра", *Die Armut ist ein grosser Glanz aus innen.* Сиромаштво човека кроз ужасне страхове, јер се сиромашак спочетка боји свега и свакога. Али сиромаштво најзад одведе човека у религиозни мир, који се једини не боји никога и ничега. Само сиромаштво може одвести у мир који је апсолутно бестрашје, који је измирен и са смрћу, *у мудри са смрћу.* Св. Францискус је сажео плад сиромаштва у ове речи: "Тако сам једно са Гоподом и светом кроз мир, да су ми смрт и живот једнако задовољство".

Књижевност живи од проблема, она је у сталном напору да тумачи и препричује живот. Блесне ли негде нова светлост, јави ли се негде загонетна сенка, очи писаца су прве да уоче једно и друго. Јесу ли научници или друштвени борци објавили да старе друштвене теорије и праксе нису исцрпле проблеме егзистенције, писци се смеше, они су то већ давно казали и видели, и казаће, ако треба још јаче. Кад је социјализам објавио борбу против сиромаштва извесних класа, *Бернард Шо* је објавио: "Ја мрзим сиромаштво" *то јест,* мрзи га, јер је сиромаштво оно што има апсолутно да ишчезне са света. Дела и јака реч књиге. У пракси, Шо је успео *савладати* у оном што није желео: да се он лично обогати; а није успео да сиромаштво "ишчезне", иако су напори његови били искрени, дивни, дубоко човечански. Енглески ћејлорд *Лондон* је препун сиротиње свих типова и ликова. У сред Лондончовек се *изразио* да је сиромаштво проблем који хвата у два света. *У сред Лондона се* стараг грчког писца Хесиода, и редака из његова дела *Радови и дани*, где стоји: *да* *непостане* тешка сиротиња што срце разједа, "јер знај, и она је дар богова". Наведавши Хесиода и Шоа, ми смо истакли два екстремна гледишта на *проблем* сиромаштва. У смислу наше тезе: да сиромаштва хвата у два света, Шо је у својим књигама обрадио проблем сиромаштва као ствар овога света; а Хесиод је подвукao ону страну проблема која гледа у онај свет. Књижевници, природно је, јер је и талент једнострана *обдареност*, *стоје* на једностраним стапаљиштима. *Новија* књижевност која је много у служби *грађана* друштвених проблема, критикује са великим, екстремним решењем *"чудо"* сиромаштва.

(а бидејући уједно и свему и свакому.) 37
Понашају се књижевници, и кад нису Молиер, као Молиер. Испева се
све: права побожност и биготност; племић и надриплемић; жена прста и же-
на учена; научник и незналица; власт и подвлашћен; богаташ који се мучио да сте-
че, и онај којем је стекло.
Сиромаштвом се Молиер није нарочито подвучено, али је у оно доба било углавном у проблематици цркава и манастира, на близи свештеника, који, уосталом као државе и друштво до данашњег дана, нису решили проблем сиромаштва; али су бар донекле наглашавали "правосуд" проблема, потсећали људе сиромаше на Христа који је подвукao вечност сиромаштва, који је казао: "Увек ће међу вама бити сиромаша". Модерна књижевност врло много обраћају проблем сиромаштва. Речено је већ раније: сваки талент, свако перо истиче свој тип сиромаша, свога патника; или укупног узевши, истичу се близало свитлови сиромаша, наравно "социјалних" сиромаша. Ту су типови осиротелих богаташа; ту типови сиромаша у буржујској класи; ту сиромаси уметници и бохеми; ту типови просјака и друмских луталица. Француска, увек барјактар у књижевности, дала је непрегледну галерију типова, и непрегледно разноврсне видове проблематике сиромаштва. Дала је француска уједно и "толан" примерак мислиоца писца и песника сиромаштва, бруталног критичара сиромаштва, који је био и остао просјачки сиромашан. То је Леон Блоа, француски монах, дар да говори и пише; писац неколико кла-
нично лепих литерарних дела; и носилац једног немирног, збрканог, про-
тивречног, који је живот можда сам францууз, једнога дана моћи аналитички или синтетички објаснити. Леон Блоа је био сиромах сиромаштва ради; био је просјак по вокацији. Али је просио брутално, и сам себе називао "неблагодарним просјаком". Он је животом и делима од сиромаштва начинио уметност и лепоту, а од неблагодарног просјачења науку. Религиозан свом суштином бића, Блоа је сиромаштво сматрао битним условом чијег живота, и остајао је сиромах по принципу. Али када ће материјално запао у немаштину, са извесном држкошћу је тражио помоћ; наравно, увек сиротијску помоћ, некада свега/пет франака, али ће је тражио и узимао. Једномречју, Блоа је проблем сиромаштва осложио на оригиналан начин. Кега би као живот и писца морали студирати сви који се проблемом сиромаштва баве. Блоа је живео што је писао; умро/пумчи сиромашак, просјак са породицом заједно/али не пожелевши нилада да престане бити сиромах.

И у нашој књижевности се обраћају проблем сиромаштва. Становници сиромаштва, је у нас можда и одвише по свима

покрајинама. Имамо и нешто лепе традиције у мисли о сиромаштву: код старих мистика грчко источне вере. На жалост, та је литература нашум писцима слабо позната. У нашиј књижевности проблем сиромаштва ^{јавља се} углавном као сиромаштво које хвата у један свет; чими се ^{сиромаштво} зависним, како је данас правило, само од друштвеног уређења. Ми смо живахан свет и пуни смо интереса за нове мисли, пројекте, окупшавања. Кад су писци и борци великих народа објавили да старе друштвене теорије и праксе нису исцрпле проблеме човекове егзисценције, све напредније код нас почело је такође да живље расудује о друштвеним питањима. Наравно, према великим свету, ми смо ^{највећи} нејака живота, ^{мужија} најнају побуну главе ^{и лици} барикадицу срца плаћамо јаким личним потребама, болом који долази ће бразог схваташа појава, и ^{из} спорог схваташа ^{под} испод појава. Свакако, сјајно умемо ^{да} казати НЕ, и залетети се с борбеном ^{штампом}.

А већ познато је да смо даровити за ударце јаког калибра и ^{кад}их треба одмерити другоме, и кад их трећа претрпети. Мирослав Ђрлежа је сам собом олимпско такмичарско поље, и сам себи Пиндар. ^{Дакако,} распалио је агон ^{у социјалној} писца, и до данас има ^{у свешту и кул насе} у тој борби, задоста од лепог и нелепог. И код Ђрлеже, а тек код његових следбеника, дешава се да проблем сиромаштва послужи мање за литературну и начелну грађу, више као барут протеста и пропаганде. Ђрлежа се залети, и свој доиста ^{тешко} јуптарски гњев излије у речнику пролетерском. Али Ђрлежин залет је увек агон, а његов текст увек анализа. Други, анализу бацају под сто, а само неки љен шиљак забадају у причу. Мора се призвати, пишу сви ти писци почесто доста јаким писмом. Али са мање јаким ^{мислима.} Отегну писати некако на начин литургија за анатемисање: до досаде тераду ђавола, били бикадри наставити с тим до сутра, до идуће године. Нишу као да би хтели рећи: томе мом човеку или жени у роману не треба никаква идеја овога или онога свете, не треба им ни глава ни душа, треба само да што ревносније пропадају од сиромаштва, и пропадајући да са ^{стотину} бесова у себи мрзе оно богатство које им писац, као неки добар залогај, стално подмиче под њух и кус. Међутим, писци, захуктани, не виде своју рођену причу, не виде да је она правилно почела: неса осудом богатства — које је као сиромаштво вечно елемент овога света — него са осудом неморала богаташког; не виде да ^{тако} прича промаша, ако ^{тако} богатство остане сиромашу жељен залогај, ^и модел, нада и циљ. Јер ако је пролетер у дну себе један буржуј који само зато није буржуј што нема средстава да буде буржуј, тешко онда и тој књижевности, и сваком колективизму ^и ја и сиромаштву.

Кратко речено: књижевност наших времена обрађује сиромаштво безмalo искључivo у једном лицу, у лицу пролетера. Писци, ~~и~~ зато што су социјални писци, затварају спољашње и унутрашње очи пред истином: да се сиромаштво простире од материјалног и друштвеног проблема до судбинског проблема. И да је друштву као регулатору живота утолико теже на мучном послу око сиромаштва, ^{у кошти се} понекад читавом провалијом уда^{ла} од свог предмета. И то друштво, и та друштвена књижевност ~~заправо~~ неће да ^{зна} ~~зестру~~ да је сиромаштво елемент уткан у свакоднини живота човека, у материјални и духовни живот; и да као такав елемент не може бити само болест и куга, ^и катана којег треба вилама гонити. Кад приказују сиромашца, писци га не приказују симфониски трагично, него искинуто ~~кошти~~ из целости, осуђенички трагично. Као мученика у паклу који нема личности, и нема ~~и~~ свој став према својој невољи, него ~~и~~ само материјом својом подлеки једном истом пакленом књењу. Међутим, пакла на земљи нема у смислу осуђеништва! Човек у животу, и најсиромашнијем, није никада сам, и потпуно без средстава олакшице. Једаред има државу и друштво да га заштите против природних недаћа; други пут има природу да га заштити против друштвеног немара. А увек има дух, који судбину и патње тумачи шире него мајка литература. Дух зна ^{закомпенсације} скривене у личности, за које компенсације писци знају само ~~закомпенсације~~ ако су их лично искусили. Леон Влоа их је знао. И знају ^и толики људи који сиромаштво своје сматрају ^{страдањем,} задатком, ^{једну нашу} "даром божјим" како рече Хесиод. Читамо у ^{причи о раднику на стругарима} да тиме нам је писац дао целог човека. Та надница, то је човек. Због тенаднице пије човек много ракије; због те наднице употребљује своју жену животиљски; због тенаднице су му ~~закомпенсације~~ само због ње, свадеца улепшена од носне слузи; због те наднице постоји скобарионица читав логор проститутки, које такође све базде оделом и телом. Међутим, вадају ту у непосредној близини разлева у пет рукава, и плете се људма у ноге. И плету им се у ноге и отпатци ^{дребаша} загориво; струготине ^{се} згрђе лопатама и бацају. Али све је смрад, ваш, слина, неопраност, збик оте бедре паднице.

Истину каже ^{так} књижевност кад нам објављује: да су читави слојеви друштва изрекли НЕ, да су отказали разна стара оправдања и смислове. Истину каже та књижевност кад саопштава: да је многи ранији идеалист отказао смисао свом идеалу, ^и радник отказао смисао свом потадашњем раду; читави слојеви сиротиње отказали смисао свом сиромаштву. Так су писци отказали смисао

оном што су раније обраћивали. ~~Д~~ зајима, записцима, други свет, свет читалаца, мушки женско, старо младо, чиновник уметник, узимају нове ставове у име нових смислова. Хочемо да јмо стварни, нећемо да смо у облацима! У име стварности литература сипа гола материјална документа, препричава брутално сваки акт живота, чујемо чак ономатопеју даха сексуално раздраженог пијанца. ~~Прч~~
~~и тај пијанац и тај~~ дах, и свака вртност, све је само последица и симбол сиромаштва. Нек се зна штаје сиромах и сиромаштво! Нек се види и микроскопска ћелија ~~сиромаштва~~ треба уништити! Доле сиромаштво! "Ја мрзим сиромаштво!" Међутим, штоа је сиромаштво учинило умерењаком и раднику, и утерало га у велике проблеме и велику културу. А деетнаест двадесетина свих писаца наших и туђих, ~~на~~ сиромашком је хлебу просијало талентом, и ~~научило~~ ^{на који се хлебу} гладати у два света, ~~и висок~~ у спиритуални и у материјални. Кад одједаред: читају ~~роман, и задржавај вас~~ тенденција, залутала тенденција. Писац очекује да ~~у бача, пред силном лобију~~ ^{словнији и се у} стварности ~~заштите~~ спиритуални закони. А ви те законе себи не дате на за што, и ни по што, осрављавате књигу. ~~Б~~ други пут ^{које банде имају} писац је ~~погоди вако~~ ^{написао} у самом себи ~~на~~ на чистог спиритуалца и уметника. ~~Б~~ Прича или роман његов промашила су пропаганду. ~~Н~~ жалост, често су промашили и уметност.

Нема уметничке књижевности без вечних појмова и вечних вредности. Јер су сви резултати људски сртни, само је проблематика ~~све~~ света вечна. Нерешавају се дефинитивно проблеми света и васеленија! У том смислу књижевност може ~~да~~ сиромаштво само преводити из облика у облик, као што од вајкада преводи љубав и религију из облика облик, а не "решава" их. Облици сиромаштва могу бити бољи и бољи, лепши и лепши у смислу материјалног духовног, али се сиромаштво убити не може! Жити се ^{којим} колективом може регулисати дефинитивно, јер је оно колектив који носи све колективе, па ^{рекосмо ћи,} колектив богаташа. Богатаци су резултат, и зато сртни; сиромаштво је основа и проблематика човечанства, и зато вечно. А ништа ~~на~~ свету није човеку ^{апсолутни} непријатељ, па није ни сиромаштво. Многи писац нарочито млад, не зна оно што знају они који су истински сиротовали; то јест, не зна ^{млад још са} колико огромно снаге може бити дато човеку да се бори са сиромаштвом, или да ганоси у безброй варијација на боље, ~~изборе~~ на горе, и опет на боље, кроз дуг и плодан живот. Овај благени Леон Блоа издао се врло карактеристично кроз један патетичан ~~и~~ крик

сиромаштва: "Мучен целога века бедом, данас ~~реку~~ сам ушао у 70-ту годину живота, свеједнако несигуран како ћу даље постојати".

Многи млад писац данашње друштвене приче, стварне приче ~~не зна~~ ~~добрај~~ један вид сиромаштва који ћи истиче — док о безброжу других видова, тамних и светлих, нема појма — да је ~~се~~ само један део и можда само данас тако странно актуелан део ~~се~~ осталог сваковрсног сиромаштва, које данас, пореду ствари, није актуелно, али може постати актуелно и зонети ~~всеви~~ ~~тако приступљава~~ свим другим поглед на сиромаштво. Смеће с ума младић да је ~~општа~~ и равна правда заступљена само на гробљу; док је живот неправда, ~~која~~ сва динамика живота условљена неправдама, ~~која~~.

које овда онда прекида нека скучна плаћена превдица. Једном речју: заборавља се оно ~~остало~~ да проблем сиромаштва хвата у два света, ~~и да ће тужи~~ ~~посе у близини Барбада, Страгац~~ тела и закидање блага материјалног ~~је~~ од овога света и у рукама је друштва добришћем, и треба то закидање смањивати, и са десет револуција главе и срца. Али бол човеков од сиромаштва, од оног је света; и тај је бол проблем духовне снаге која ~~не~~ зна за пораз, која ~~је~~ три ~~и~~ закидања, која је победник када ~~је~~ доста јака. А та јачина не зависи од друштвеног уређења, него од духовног уређења у човеку. Сиромаштво остаје бесмртно искушење, и бесмртни сјај, "сјај изнутра", наравно. Немаја решење проблема ~~сиромаштва~~ сиромаштва на овој земљи ни Диогенове лампе, ни стреле, ни молитве.

Два су потстицања и нагоњења за младу нашу књижевност социјалног праћа. Једна је: искрено пробуђено друштвено осећање и саосећање. Друго је: Мирољуб Ђорђевић. Ђорђевић је велики дар велико срце. Ђорђевићу хоризонти далеки, ~~који јују се~~, додирују оба света, обухватају велики колектив сиромаштва. Проблем Ђорђине литературе је несазладљив, дубоко трагичан. Не сазвају је га ни Ђорђевић. Као што ниједан велики писац није сазвадао свој проблем. Данашња мука друштва, то је ипак само један сектор Ђорђиног круга. ~~Крлежина~~ је целокупна друштвена историја као један непрекидни јаук ~~који је~~ страдалих, ~~и виши страдалих су рука које мање~~. Крлежина је визија Крлежине, сва друштвена историја као вечно одлагање правде кроз све, кроз религије, филозофије, друштвене науке, институције, револуције. На Ђорђином великом обухвату налазе се све станице: буржуј, високи клир, мибилисани војници, ~~и~~ хват. Али млади писци међу многим станицама не виде две: општа велика скепса Крлежине и још већије,

(жена, мислила;

8

пролетер, па затим: критика претња, кестока погрда. Разумљиво је да млади писци радо улазе и сами у тај обухват. Али млади писци две станице ~~затим~~ не опаже: општа велика ~~женска~~ Крлежина; и, што је ~~затим~~, немир од једне ту-
ге без лека. Зна Крлежа да је проблематика само онда вредна литературе кад је велика, а кад је велика, онда је и вечна, нема јој решења ни довољења. Али Крлеже је ~~закапан~~ писац међу писцима. Он ~~затим~~ учи у стварности, и изаћи из ствар-
ности. Балада о ~~Петрици~~ Керемпуху балада је о сиромашку, али то је онај ~~затим~~ који је ~~затим~~ предмет чисте уметности, која хвата у два света. Петрица је ве-
чан. Балада о њему није писана ради претње и буне, него ради поезије, ради су-
зе, ради чистог ~~затим~~ осмеха над свим људским страдањима, па и над сиромашт-
вом. Петрица је велика станица у свету Крлежину. ~~Петрица~~ је вечно ~~затим~~ чове-
чанство у сиромашном сељаку који леки ~~небески~~ живи тамо где се ~~затим~~ прави
хлеб за цео свет без разлике, даљегамо где не сме бити штрајкова и буна, јер
се с хлебом не ~~затим~~ шала ни шавива ни крвава. Петрица је херој сиромаштва,
~~(вечне проблематике)~~ мирна победа над свим пролазним стварностима. Петрица ~~која~~ ~~заштита уметничке~~ све ~~затим~~ фигуре
књижевности, трагичне или комичне, тај Петрица ~~није~~ "друштвен". ~~Није~~, и
свршено. Јер у човеку има овај и онај свет, и неће свакодба се веже само за
овај. И ниједан писац или песник, ~~затим~~ макарко знатан, нема права везивати искљу-
чиво за проблеме овога света кога било, па ни сиромашка Петрицу. ~~Крлеже се у~~
~~Петрици Керемпуху~~ ~~није отрешио~~ ~~ни о Јелчуни~~ ~~ни о Ђорђу проблематику~~. ~~Што више,~~ ~~Бискуп је~~ истрагао Крлежу из друштвне садашњице и стварности,
макар за тренутак. То једоста. Свака ја победа ствар ~~тренутка, одлучног~~ Вели-
ка ~~затим~~ Крлежина о сиромаштву, то је Петрица. ~~Против~~ ~~затим~~

Сирма сејдан